

СТРАТЕГІЇ САМОСТІЙНОГО ОВОЛОДІННЯ СТУДЕНТАМИ АНГЛІЙСЬКОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ

Ю.О. Семенчук, В.М. Гринчишин

У статті розглядається проблема навчання студентів-економістів іншомовної термінологічної лексики. Аналізуються стратегії самостійного оволодіння лексикою та пропонуються завдання для виконання студентами з метою розширення їх навчальної автономії. Використання відповідних стратегій у процесі самостійного виконання поставлених завдань сприятиме підвищенню ефективності освітньої діяльності студентів та рівня сформованості у них англомовної лексичної компетенції.

У контексті реформування національної системи вищої освіти та підвищення якості іншомовної підготовки студентів немовних ВНЗ перед ними ставиться завдання оволодіти знаннями фахової терміносистеми та набути вмінь вільного оперування галузевою лексикою для забезпечення спілкування у конкретних професійних ситуаціях сфери своєї майбутньої діяльності. Зважаючи на соціальне замовлення суспільства та реалізуючи вимоги Болонської декларації щодо зміщення акценту на розвиток навчальної автономії студентів, збільшення ролі позааудиторної роботи в навчальному процесі, актуальним завданням сьогодення є пошук ефективних шляхів організації самонавчання студентів через залучення їх до самостійного опрацювання окремих тем, виконання вправ і тестових завдань, використання технічних та телекомунікаційних засобів для пошуку або передачі інформації, участі у

науково-дослідній діяльності, підготовки виступів на наукових конференціях і таке інше. Всі ці заходи націлені на формування у студентів стійких мовленнєвих лексичних навичок, на досягнення належного рівня сформованості іншомовної комунікативної компетенції як основної мети навчання іноземної мови.

Формування професійної комунікативної компетенції та її складової частини – лексичної компетенції, вказується у Програмі (2005 р.), дозволяє випускникам немовних ВНЗ компетентно функціонувати у професійному й академічному контекстах, забезпечує самостійність студентів у навчальній та пов'язаній зі спеціалізацією сферах, уможливорює здатність ефективно користуватися навчальними можливостями упродовж всього життя [9: 7]. З огляду на важливість самостійного опанування іноземною мовою та її лексичним складом, характерним для студентів кожної спеціальності, метою статті є розглянути теоретичні та практичні аспекти організації навчання студентів економічних спеціальностей іншомовної лексики в режимі самостійної роботи, що дозволить підвищити ефективність формування англійської лексичної компетенції.

Аналіз науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми свідчить, що науковці та практики (О.П. Биконя, І.П. Задорожна, С.Г. Заскалета, А.В. Конишева, Н.Ф. Коряковцева, Г.І. М'ясоїд, Л.А. Онуфрієва, І.В. Хом'юк, Н.В. Ягельська, А. Fenne, L. Little та ін.) вважають самостійну роботу студентів важливим інструментом для забезпечення якісної іншомовної підготовки спеціалістів в умовах скорочення аудиторних годин, одним із ефективних важелів для активізації розумової, інтелектуальної, мовленнєвої діяльності в системі навчального процесу з іноземної мови. Як зазначає А.С. Філіпенко, „самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбства, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо” [11: 142]. Активна самостійна робота, вважає І.О. Лук'яненко, „виробляє у студентів психологічну установку на самостійне систематичне поповнення своїх знань і вироблення умінь орієнтуватися в потоці різної інформації при вирішенні пізнавальних та професійно спрямованих завдань” [7: 159]. На думку О.П. Биконі, у процесі самостійної роботи важливою є „орієнтація студентів на поглиблення і розширення знань, на активну творчу роботу, пошук оптимального вирішення поставлених завдань, самоорганізацію та самоконтроль, на ініціювання навчальної діяльності згідно із самостійно визначеними, особистісно значущими цілями” [1: 24]. О.В. Шамрай наголошує на необхідності здійснення диференційованого підходу до організації самостійної учбової діяльності. Саме тому дослідниця виокремлює індивідуальні навчально-дослідні завдання як цінний засіб реального використання студентами комунікативних умінь, набутих в аудиторії. Такі завдання „допомагають подолати прогалину між вивченням мови та користуванням нею, заохочуючи студентів до того, щоб вони вийшли за межі аудиторії університету та перенеслися в професійне середовище” [12: 131]. Однією з умов ефективного здійснення студентами самостійної роботи методисти вважають „моделювання особистісно значущого для студента контексту навчальної діяльності, спрямованої на створення реального продукту” [1: 25; 4: 124]. Отже, ефективність та дієвість самостійної роботи визначає академічну і професійну мобільність студентів на ринку праці в умовах глобалізаційних процесів, підвищує відповідальність студентів за результати свого навчання, надає їм „автономію творчої навчальної діяльності” [10: 92] у самостійному вирішенні проблемних завдань та реалізації своїх освітніх і професійних цілей. Тому важливо розглянути існуючі у методичці підходи до практики самонавчання студентів, виділити прийнятні для оптимальної організації самостійної роботи з іноземної мови стратегії здобуття знань лексичних одиниць і способів їх використання для забезпечення студентів відповідними інструментами та прийомами самоосвітньої навчальної діяльності в царині оволодіння фаховою лексикою і формування у них належного рівня іншомовної лексичної компетенції.

Необхідність вирішення окреслених вище проблем зумовлюється невмінням студентів самостійно здобувати та використовувати потрібну лексичну інформацію

(наприклад, для створення глосаріїв термінологічної лексики, для пошуку значень термінологічних одиниць у словниках або фахових текстах, для складання логіко-семантичних карт або розв'язування кросвордів тощо). Більшість студентів, як свідчать спостереження, не можуть скористатися наданою їм автономією навчальної діяльності, що спричиняє труднощі у навчанні, перешкоджає контролювати його результати, добиватись усвідомленого засвоєння лексичного матеріалу [4: 119]. Якщо під автономним навчанням розуміти „самостійну навчально-пізнавальну діяльність проблемного, творчого та практичного характеру, яку здійснює студент наодинці або у співробітництві з іншими студентами із можливістю одержання консультативної допомоги з боку викладача” [6: 171], то причину її низької продуктивності, на нашу думку, можна пояснити недотриманням низки виділених Т.М. Каменевою психолого-педагогічних умов організації такого навчання: як мотивується навчально-пізнавальна діяльність студентів; як розподіляються функції керування нею між студентом, викладачем або навчальною програмою; як реалізується професійна комунікативна компетенція студента; як здійснюється об'єктивний контроль його навчальних досягнень; як враховується його суб'єктивний досвід та індивідуально-психологічні якості; які засоби навчання використовуються під час вивчення ділової англійської мови [6: 169].

Іншою причиною є, на наш погляд, невідповідність „приймів реалізації автономного навчання студентів іноземної мови” [8] для самостійного виконання студентами завдань в частині оволодіння іншомовною лексикою, а саме отримання знань лексичних одиниць та набуття вмінь їх використання в усній і писемній формах для забезпечення продуктивного спілкування у ситуаціях професійної сфери діяльності. У цьому контексті ми постулюємо необхідність дотримання викладачами таких вимог при організації автономної навчальної діяльності студентів:

- Ознайомлення студентів з метою проведення самостійної роботи та із типовими завданнями, призначеними для самостійного опрацювання; допомога студентам у виборі стратегій засвоєння іншомовного лексичного матеріалу з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей і рівня іншомовної підготовки кожного з них; орієнтування студентів на раціональний розподіл часу при виконанні тих чи інших завдань.

- Узгодження із студентами індивідуальних термінів виконання самостійних завдань, критеріїв їх оцінки, порядку корегування процесу самостійного навчання та способів пред'явлення кінцевого продукту такої діяльності.

- Надання студентам методичної допомоги при відборі джерел інформації, плануванні етапів їх самостійного опрацювання, визначенні раціональних способів збору та аналізу фактологічного матеріалу для підготовки рефератів, доповідей, індивідуальних навчально-дослідних завдань.

- Виявлення та попередження труднощів, з якими можуть стикнутися студенти під час підготовки до аудиторних занять, що вимагає надання консультацій відносно вибору, наприклад, адекватних потребам і можливостям студентів автентичних посібників з граматики англійської мови, методичних рекомендацій з опрацювання фахових текстів, збірників тестових завдань тощо.

- Проведення ефективного контролю виконаної самостійної роботи у формі тестів, колоквиумів, співбесід, заліків; визначення способів і засобів передачі звітності про виконану студентами роботу; виокремлення випадків перенесення термінів здачі матеріалу; створення системи мотиваційних чинників для заохочення та стимулювання студентів за своєчасне та правильне виконання поставлених перед ними завдань.

Таким чином, виконання зазначених вище вимог щодо забезпечення дієвості самостійної роботи в цілому та підвищення результативності оволодіння іншомовною лексикою зокрема, які сформульовані на основі узагальнення власного досвіду викладання та спостережень за навчальним процесом, дозволить добитися відчутних зрушень у цій сфері освітньої діяльності студентів немовних ВНЗ.

Аналізуючи передумови ефективного засвоєння знань лексичних одиниць та набуття вмінь їх вживання в актах усної і писемної комунікації, необхідно виділити раціональні шляхи, або стратегії, самостійного оволодіння студентами іншомовною фаховою лексикою

(R. Ellis, P. Nation, R. Oxford, N. Schmitt та ін.). Зокрема, дослідники рекомендують залучати різні прямі і непрямі стратегії: стимулюючі (наприклад, з метою заохочення студентів до сприймання лексичних одиниць з використанням зорових та/або слухових аналізаторів, що мобілізує увагу, пам'ять і мислення студентів); соціальні (наприклад, для створення позитивного мікроклімату навчальної діяльності, що є підґрунтям для продуктивної мовленнєвої взаємодії студентів під час виконання мовленнєвих дій з лексичними одиницями) і деякі інші.

У контексті самостійного вивчення студентами іншомовного навчального лексичного матеріалу провідними стратегіями вважаються *мнемонічні* – запам'ятовування, зберігання та відновлення лексичної інформації; *когнітивні* – аналіз, синтез і переробка іншомовної лексики; *компенсаторні* – подолання прогалин у знаннях лексичних одиниць під час комунікації [5: 130; 2: 4; 13: 76-77; 16: 135-136]. Подамо приклади завдань на самостійне засвоєння іншомовної лексики з використанням таких стратегій.

Для самостійного осмисленого запам'ятовування іншомовного лексичного матеріалу, виявлення асоціативних зв'язків між формою та значенням слів і формування асоціативного мислення (мнемонічні стратегії), важливим є виконання завдань на виокремлення смислових одиниць, на групування слів за різними ознаками, наприклад, (а) *за граматичними формами*:

Task 1. Using different prefixes and suffixes compose derivatives with the following words: *product, profit, value etc.* Translate them into Ukrainian.

E.g.: price (*ціна*) – priced (*оцінений*), pricing (*оцінювання*), priceless (*безцінний*), pricelessness (*безцінність*), pricey (*цінний*), overprice (*переоцінювати*), underprice (*недооцінювати*), underpricing (*недооцінення*);

(б) *за приналежністю до певного класу або групи тематично пов'язаних понять*:

Task 2. Fill in the given below vocabulary map with words and expressions which relate to the following groups of business terms:

Types of business units	<i>Company, partnership ...</i>
People involved in different types of business units	<i>Manager ...</i>
Documents necessary to start / to operate business	
Activities people perform while doing business	

(в) *за можливістю сполучення для утворення сталих виразів або термінів-словосполучень*:

Task 3. Make up different collocations with the given terms: *market, company etc.* Translate them into Ukrainian.

E.g.: pay (*платити*) – pay by check (*заплатити чеком*); pay in advance (*платити авансом*); pay in cash (*платити готівкою*); pay debts (*оплатити борги*); pay the bill (*оплатити рахунок*); sick pay (*оплата лікарняного листка*) etc.

(г) *за протиставленням*:

Task 4. Think over or find in the literature both positive and negative consequences of imposing high / low taxes by the government and fill in the given below table.

	ADVANTAGES	DISADVANTAGES
High taxes		
Low taxes		

Для забезпечення адекватного розуміння студентами іншомовної лексики, її відтворення та трансформацію, рекомендуємо наступні завдання з використанням когнітивних стратегій:

(а) *на самостійну семантизацію слів за допомогою аналізу словотвірних елементів лексичних одиниць*:

Task 5. Look at the given below terms and guess their meanings by means of analyzing their structure. Consult the dictionary if necessary. Make up questions with these terms.

E.g.: *ad; advert; advertising; advertisement; advertising campaign; to advertise some products or services* – What do you think about advertising alcohol on TV? (Що ти думаєш про рекламування алкоголю на телебаченні?).

(б) на використання позитивного переносу з рідної або другої іноземної мови, яку обов'язково вивчають економісти-міжнародники, починаючи з другого року навчання в економічному ВНЗ (використання потенціалу так званого „лінгвометодичного зіставлення” (термін О.К. Бобришевої) в умовах субординативного мультилінгвізму):

Task 6. Find proper German (Russian) equivalents to the given below English economic terms and work out their meanings. Consult the dictionary if necessary.

E.g.: order – die Order (замовлення); credit sum – die Kreditsumme (сума кредиту) etc.

(в) на активізацію мовної здогадки (при семантизації інтернаціональної лексики) – *inflation, budget, clearing, broker etc.* або здогадки з контексту – *rate: interest rate, exchange rate, unemployment rate, birth rate, rating etc.* У цьому випадку дослідники вважають за необхідне перевірити, чи здогадка є вірною, чи відповідає слово тому значенню, у якому воно вжите [15, с. 104-105].

(г) на порівняння англійських та українських аббревіатур і самостійне виведення їх значень:

Task 7. Identify the following abbreviations: *GDP, CEO, WTO ...*. Give their Ukrainian equivalents. Consult the dictionary if necessary.

Для самостійного опанування англійською економічною лексикою доцільне також застосування компенсаторних стратегій, які можуть допомогти виконати такі завдання:

(а) на розвиток умінь користуватися словниками, довідковою літературою тощо з метою оперативного пошуку значень лексичних одиниць, перевірки способів і можливості їх сполучення:

Task 8. Find Ukrainian equivalents to the following terms: *acquisition; aggregate demand / supply; to deter borrowings etc.* Make up your own sentences with them.

(б) на розвиток умінь корегувати та перевіряти правильність написання лексичних одиниць, точність їх використання у певному контексті:

Task 9. Fill in the missing letters in the given terms: *prpori_torship; li_bility etc.*

Task 10. Find and correct mistakes in the following sentences: *The Government decided to fix / to mix prices on certain groups of products; The Trade Unions criticized the Government's economical / economic policy etc.*

(в) на розвиток умінь вибирати або замінити лексичні одиниці для адекватного ситуації вираження думки, для досягнення стилістичної виразності при формулюванні усних чи писемних висловлювань:

Task 11. Match the given below terms with their definitions: *assets (anything owned by a person, company etc.); ownership (right of possessing) etc.*

Task 12. Choose the words with similar meanings from the two groups and arrange them into pairs: (A) – *lender; expenses; revenue etc.*; (B) – *income; creditor etc.*

(г) на прямий і/або зворотній переклад лексичних одиниць (при відсутності або недоцільності інших способів семантизації лексики, при проведенні контролю розуміння значень окремих термінів чи порівняння англійських економічних термінів з їхніми українськими відповідниками). У цьому випадку варто пам'ятати про необхідність обмеженого використання перекладу, оскільки, на думку деяких методистів, студенти не відчують повною мірою „суттєвого духу та атмосфери” іншомовного оточення; вони позбавляються аудитивної практики та втрачають інтерес до засвоєння лексики „через комунікацію і в процесі комунікації” [3: 5; 14: 76].

Task 13. Find corresponding Ukrainian terms to the following: *economics; limited liability etc.* Compare them with similar terms in other languages you study.

Task 14. Translate the given below terms into English. Make up your own sentences with them.

E.g.: *власник – owner; Власник відповідає за всі борги компанії – The owner is responsible for all the debts of the company.*

Таким чином, ми подали приклади завдань для самостійного засвоєння студентами іншомовної фахової лексики з використанням різних стратегій – мнемонічних, когнітивних, компенсаторних. Гнучке застосування навчальних стратегій при оволодінні іншомовною фаховою лексикою розширює діапазон навчально-пізнавальних можливостей студентів, дозволяє їм самостійно орієнтуватись у потоці нової, постійно зростаючої інформації та засвоювати ту її частину, що розвиває їхні інтелектуальні здібності і готує до професійної діяльності. Використання відповідних стратегій у самостійній роботі дозволить уникнути механічних вправ і завдань, які не сприяють активній мисленнєвій діяльності, знижують інтерес та розвивають формальне ставлення до такої роботи. Отже, урахування згаданих вище психолого-педагогічних умов організації самостійного навчання, дотримання принципових вимог щодо забезпечення ефективної автономної навчальної діяльності студентів, використання різних стратегій під час виконання завдань для засвоєння іншомовної фахової лексики дозволить підвищити якість іншомовної підготовки студентів, сформує їх як особистостей і компетентних фахівців у сфері своєї майбутньої діяльності. Перспективами подальших досліджень буде підготовка теоретичного обґрунтування та розробка ефективних лексичних вправ і завдань для організації і проведення індивідуальної роботи зі студентами-економістами з метою належного оволодіння ними англійською фаховою лексикою як передумовою формування у них комунікативної компетенції.

Список використаних джерел

1. Биконя О.П. Теоретичні засади формування готовності студентів економічних спеціальностей до самостійної роботи з англійської мови // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів: ЧДПУ, 2007. – Випуск 48. – С. 23–26.
2. Боршовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики: Автореф. дис. ... канд. пед. н.: 13.00.02 / КНЛУ. – К., 2004. – 20 с.
3. Бурлаков М.А. Связь методики обучения лексике иностранного языка с лингвистикой и психологией // Иноземні мови. – 2004. – № 3. – С. 3–5.
4. Задорожна І.П. Теоретичні передумови формування готовності студентів мовних спеціальностей до самостійної роботи з англійської мови // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – К.: КНЛУ, 2006. – Випуск 11. – С. 119–125.
5. Кажан Ю.М. Роль освітньої автономії студентів та стратегій навчання в процесі формування німецькомовної рецептивної лексичної компетенції // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – К.: КНЛУ, 2006. – Випуск 11. – С. 126–136.
6. Каменєва Т.М. Психолого-педагогічні аспекти організації самостійної роботи майбутнього менеджера-економіста в процесі вивчення ділової англійської мови // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – К.: КНЛУ, 2005. – Випуск 8. – С. 168–175.
7. Лук'янченко І.О. Педагогічні умови формування інформаційної культури у майбутніх учителів іноземних мов // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів: ЧДПУ, 2007. – Випуск 48. – С. 157–160.
8. Петровська Ю.В. Прийоми реалізації автономного навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – К.: КНЛУ, 2006. – Випуск 11. – С. 146–154.
9. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
10. Тарнопольський О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения: Учебное пособие. – К.: Ленвіт, 2004. – 192 с.
11. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 208 с.
12. Шамрай О.В. Деякі принципи організації самостійної роботи студентів з вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ // Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів: Матеріали конференції, в 2-х ч. – Ч. 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 130–132.
13. Ellis R. *Second Language Acquisition*. – Oxford: OUP, 2000. – 147 p.
14. Gairns R., Redman S. *Working with Words: A guide to teaching and learning vocabulary*. – Cambridge: CUP, 1989. – 200 p.
15. Nation P., Coady J. *Vocabulary and reading // Vocabulary and Language Teaching*. Ed. by R. Carter and M. McCarthy. – L.: Longman, 1988. – P. 97–110.
16. Schmitt N. *Vocabulary in Language Teaching*. – Cambridge: CUP, 2000. – 224 p.